

“Oliver’s Story”. Делается вывод, что создавая *“Oliver’s Story”* Эрик Сигел пытался подытожить наиболее темы американских будней конца 60-х – начала 70-х годов прошлого столетия.

Ключевые слова: массовая культура, массовая литература, социокультурный контекст, литературный процесс, контркультура, сентиментальный романсе.

Рецензенти: Лановик М.Б., д-р філол. Наук, проф.
(Тернопіль)

Бігун О.А., к.філол.наук, доц. (Івано-
Франківськ)

Микола Зимомря, професор, (Дрогобич)

Іван Зимомря, професор, (Дрогобич)

Засвоєння доробку Тараса Шевченка у силовому полі німецькомовного культурного простору

У статті розглядається питання рецепції творчості Тараса Шевченка у німецькомовному культурному просторі. Матеріалом для дослідження стали інтерпретаційні оцінки цілої низки реципієнтів.

Ключові слова: рецепція, німецькомовний культурний простір, взаємодія культур, творчість Тараса Шевченка, інтерпретація.

Mykola Zymomyra, Ivan Zymomyra. The acquisition of Taras Shevchenko’s heritage in the force field of the German-speaking cultural area

The question of the perception of Taras Shevchenko’s heritage in the German-speaking cultural area is outlined in this article. The interpretative evaluation of a number of recipients became a material for research study.

Key words: perception, German-speaking cultural area, interaction of cultures, work of Taras Shevchenko, interpretation.

Процес засвоєння художньої спадщини Тараса Шевченка у різних країнах світу має потужній міжкультурний універсум. Особливу роль у налагодженні та розбудові системи взаємодії культур та їхньої рецепції у ХІХ ст. відіграли Михайло Драгоманов (1841 – 1895) та Іван Франко (1856 – 1916). Хоч заслуги І. Франка в утвердженні української суспільної думки добре відомі, а все ж – у непоодиноких випадках – пальму першості доцільно віддати його визначному попереднику. Бо утвердити за рідним народом право

на свободу складало основу творчого й життєвого шляхів М. Драгоманова. У різних країнах Східної, Центральної та Західної Європи, зокрема, в Австрії, Німеччині, Болгарії, Франції, Швейцарії, уродженець містечка Гадяч, що на Полтавщині, зміцнював комунікативні ходи зацікавлення Україною, її багатою історією, мовою, культурними традиціями. Цю плідну діяльність аргументовано високо оцінив І. Франко: Михайло Драгоманов «не написав ані одного слова, котре б не відносилось до живих людей, до живих обставин і до тих питань, котрі так чи інакше порушують думки і чуття оточуючої його громади. Оце живе чуття, той бистрий погляд, що завсігди добачує потреби хвилі і вміє найти для них відповідний вираз і відповідне заспокоєння, найліпше характеризує нам самого Драгоманова» [Драгоманов 1896: 27]. Поділяємо слушне твердження Ростислава Міщука (1945 – 1994), який дійшов всеохопного висновку: «Як свого часу Шевченко зробив українську літературу європейською за глибиною і новизною вираження естетичного ідеалу рідного народу, так і Драгоманов у 70-90-х роках минулого століття підняв свої українознавчі студії до європейського рівня за методом наукового мислення, широтою аргументації та теоретичних узагальнень. Власне, Драгоманов-українець невіддільний від Драгоманова-європейця. Це тип українського вченого-енциклопедиста, що знайшов своє яскраве продовження у могутніх постатях – І. Франка, М. Грушевського, В. Вернадського, А. Кримського» [Драгоманов 1991: 606]. Тому й доводиться висловити докір, що й досі ще не вивчені плідотворні зв'язки М. Драгоманова з культурним річищем Західної Європи. Є й об'єктивні причини, бо численні матеріали розкидані в архівах Женеви й Берна, Парижа й Берліна, Праги й Софії. Все це ще не зібрано, не кажучи вже про якість вивчення літературознавчого доробку автора праці «Шевченко, українофіли і соціалізм» (1878), власне, головної шевченкознавчої студії М. Драгоманова.

Як дослідник М. Драгоманов надавав особливого значення входженню у свідомість громадськості Німеччини об'єктивної інформації про Україну загалом і Шевченка – зокрема. На її землях історично склалася традиція прилучення й засвоєння духовних надбань слов'янських народів загалом і українського – зокрема. Про це свідчить цікавий матеріал, що вдалося розшукати у

берлінському архіві 1970 року. Йдеться про каталог російських і малоросійських книжок, брошур і журналів, виданих за кордоном. Він був укладений російською мовою («Каталог русских и малорусских книг, брошюр и журналов, изданных за границею», 1881) зі спеціальною метою: спрямувати увагу владних структур Пруссії на діяльність політичних емігрантів, тобто тих вихідців із Російської імперії, які боролися за права пригноблених недержавотворчих народів. В актах пруського міністерства за 1885/1886 рр. значаться серед зафіксованих для заборони в Німеччині твори Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова, Сергія Подолинського. Примітно, що конкретно тут названі, окрім збірки «Кобзар, а також поеми «Марія» Т. Шевченка в перекладі М. Драгоманова, ще й роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні» Панаса Мирного й Івана Білика. Загалом введена заборона друкувати й поширювати на землях Німеччини вісімнадцять праць М. Драгоманова, в яких висвітлюється історичне минуле українського народу. Все це ілюструє систематичність намагань царської Росії забороняти і за межами Росії духовні досягнення українського народу. Відомо, що між Росією та Німеччиною були домовленості щодо такої заборони. Вона набула сумнозвісної плодотворності в епоху царювання Катерини II (Софія Августа Фредеріка Ангальт-Цербст-Дорнбург), яка була, власне, німецького походження, а відтак і наступних царів. Доводиться констатувати: подібні циркуляри про заборону українського слова спричиняли від'ємний ґрунт для сприйняття української культури і в Англії, Франції, Італії, Швейцарії, а також у Болгарії, де Росія мала потужні впливи від 1870 року. Однак М. Драгоманов був саме тим, хто аргументовано використовував кожен нагоду, щоб пропагувати українську справу. Так, він прилучив до неї англійського вченого Вільяма Морфіла (1834 – 1909), французького літературознавця й перекладача Еміля Дюрана (1838 – 1903), славетного французького письменника Віктора Гюго (1802 – 1885).

Примітний факт: участь М. Драгоманова у всесвітньому літературному конгресі, що відбувся 1878 року в Парижі, стала справжньою акцією в захист української мови і ширше – культури недержавотворчих слов'янських народів. М. Драгоманову вдалося прихилити до цієї акції делегатів форуму, зокрема, його керівників – Віктора Гюго та Івана Тургенєва. З цією метою він написав

спеціальну книжку французькою мовою: «La littérature ukrainienne prospérité par le gouvernement russe» («Українська література, проскрибована російським урядом», Женева, 1878). Ця праця не втратила й нині свого концептуального значення. За влучними словами І. Франка, цим виданням Михайло Драгоманов підніс українське питання на європейський рівень загальнозначущого характеру. Важливий акцент: названа брошура з'явилася французькою, італійською, іспанською, сербською, білоруською мовами. Відрадно, що вона побачила світ у серії «Дрібна бібліотека» також українською мовою («Українська література, проскрибована російським урядом», Львів, 1878). До речі, на початку 70-х рр. вдалося розшукати також відомості, що праця М. Драгоманова була перекладена також німецькою мовою. Її випуск передбачався у відомому видавництві Антона Філіпа Реклама (1807–1896), а саме в серії «Універсальна бібліотека». Можна тільки зіставити факти і легко збагнути причину, чому такий видавець, як А. Ф. Реклам, тобто загалом прихильник культур слов'янських народів, а все ж відмовився від запланованого видання. Адже в його основі була загострена правда стосовно оборони української мови. Однак навіть сам факт підготовки Драгоманової праці до друку викликав резонанс серед наукових кіл Західної Європи. У цьому зв'язку примітним постає лист М. Драгоманова «До старої громади» від 8 лютого 1886 р., де й мовиться про розголос у Німеччині його праці «Українська література, проскрибована російським урядом». На особливу увагу заслуговує досі невідома стаття Ганса Герріга (1845 – 1892), що з'явилася 24 серпня 1878 р. під назвою «Заборонена література» на шпальтах популярного тижневика «Журнал вітчизняної та зарубіжної літератури» («Magazin für die Literatur des In- und Auslandes»). Німецький критик розмірковував над складною долею українського народу, історія якого висвітлює епохи його пригнічення упродовж століть. Звідси – риторичне питання: «Чому другий чисельністю слов'янський народ так тяжко упосліджений?». Г. Герріг як дослідник дає об'єктивну відповідь. Вона суголосна тій, що міститься у відомій праці Якова Головацького «Становище українців у Галичині». Варто наголосити: ґрунтовна студія Я. Головацького двічі побачила світ німецькою мовою (Лейпциг, 1846). Що важливо з-поміж тверджень

Г. Герріга? Він висловив переконання, що «українська література має велике майбутнє», бо ж її кращі твори належать до світового письменства. Німецький автор опирався на Шевченків «Кобзар», виданий у Празі 1876 року за сприянням М. Драгоманова та І. Тургенева. М. Драгоманову вдалося налагодити тісні зв'язки з редакціями багатьох німецьких газет і журналів, зокрема, з відомим публіцистом Йозефом Леманом (1801–1874), редактором «Журналу вітчизняної та зарубіжної літератури» та його наступником – Едуардом Енгелем (1851–1938). Останній розширив сітку співробітників як постійних кореспондентів з України. До них, окрім Михайла Драгоманова, належали Іван Франко зі Львова, Алекс Флігієр із Чернівців, Лука Ільницький з Києва, а також д-р Йосип Флах з Дрогобича. З-поміж цілої низки статей, опублікованих Е. Енгелем, прагну виділити розвідку А. Флігієра «До історії української літератури». Вона надрукована 12 грудня 1885 року. У статті А. Флігієр переконливо увиразнив велику роль М. Драгоманова як «історика та соціолога» в суспільному житті українського народу. Критик порівнює Драгоманова з Шевченком, який, у свою чергу, справедливо набув «світового визнання». У цьому контексті чи не найбільше спричинив рух за визнання української літератури у країнах Західної Європи, у тім числі Тараса Шевченка як її найвидатнішого носія, Іван Франко. Перекладацький досвід І. Франка доцільно розглядати як модель нормативного виміру і для суспільно-гуманітарних наук ХХІ століття. Бо ж він гранично чітко охоплює визначальні закономірності взаємодії національних літератур та їхнього взаємозабезпечення духовними здобутками різних народів шляхом перекладу. Примітно, що осмислення рецепції саме спадщини Тараса Шевченка дає змогу глибше розкрити процес взаємодії української культури з духовними надбаннями народів Східної, Центральної та Західної Європи. І ширше – шевченкознавство як розгалужену науку слід розглядати крізь призму загальноцивілізаційних вартостей. На їхньому тлі узагальнюючого характеру набула тема стосовно місця німецького письменства в житті й творчих змаганнях Тараса Шевченка [Дубицький 1938; Кравців 1963; Погребенник 1973; Doroschenko 1932; Zymotrya 1999]. Вона є подільною на сегменти, з одного боку, і водночас органічно цілісною – з іншого. Загалом йдеться

про духовний простір європейського культурного світу, що позначився на формуванні мистецьких уподобань українського поета. Вагомим складником цієї потужної світобудови була німецька література. Одним із перших письмових джерел, що фіксує початок зацікавлень культурою Київської Русі з боку німецьких реципієнтів, є лист архієпископа Бруна Кверфуртського (974 – 1009), написаного 1008 року й адресованого королю Гайнріху II (973 – 1024). Цій духовній особі судилося виконувати «східну місію» в Києві безпосередньо при дворі Володимира Великого (958 – 1015). Таким чином, історія німецько-українських культурних взаємодій має тривалу минувшину.

Німецька література відіграла суттєву роль у процесі становлення й розвитку Шевченка як неповторного митця [Symonija 1972]. Його бачення дійсності було водночас наскрізь оригінальним, концептуально непохідним від осмислюваного впливу, що спричиняв – для Шевченка природну – зустрічну реалізацію художніх феноменів на українському національному ґрунті. Останнє зримо актуалізує дистанцію в усталених світоуявленнях, що мали місце в 40-60-х рр. ХІХ ст. в художній практиці визначних репрезентантів німецької та української літератур. Цим контекстуальним співвіднесенням потенційних начал й зумовлена фіксація плідних традицій німецької літератури. Вони розбудовані упродовж століть з проекцією на збагачення національних надбань художніми досягненнями інших етносів, у тім числі слов'янських народів. Це, в свою чергу, викликало зацікавлення німецькою літературою в країнах Східної, Центральної та Західної Європи.

Тарас Шевченко був широко обізнаний з німецькою національною культурою. Він високо цінив кращі надбання її представників. Увагу українського поета й художника привернули, зокрема, твори майстрів німецького слова – Й.-Г. Гердера, Й.-В. Гете, Г.-Е. Лессінга, Ф. Шіллера, Г. Гайне, Ф. Боденштедта, К. Т. Кернера, пензлю – Г. Гольбейна Молодшого, А. Дюрера, а також композиторів – Л. Бетховена, Я. Л. Ф. Мендельсона-Бартольдї, Ф. Шуберта. З-поміж німецьких учених Шевченко виокремив ім'я визначного природознавця Олександра фон Гумбольдта (1769 – 1859), ставши реципієнтом його багатотомного дослідження «Космос» (1845 – 1862). У багатьох листах,

«Щоденнику» та ін. творах Шевченка містяться захоплені відгуки про згаданих німецьких діячів. А в автобіографічній повісті «Художник» він з прихильністю писав про своїх друзів – німців за походженням (К. Йохима, О. Фіцтума, О. Шмідта), які жили й творили в Росії. Тут примітний аргументований акцент: Шевченко знав праці видатного німецькомовного історика Й. -Х. Енгеля (1770 – 1814), у тім числі його фундаментальну «Історію України» («Geschichte der Ukraine und der Cosaken»; Галле, 1796, 709 с.). На її сторінках були вперше використані документальні матеріали з архівів останнього гетьмана Лівобережної України К. Розумовського (1728 – 1803), що потрапили з ініціативи сина Андрія Розумовського до фонду вчителя й мецената Енгеля, німецького вченого-історика Августа Шлецера (1735 – 1809).

Можна вбачати певну закономірність у тому, що Шевченко тяжів до німецької літератури. Адже вона відіграла позитивну роль у силовому полі формування Шевченка як носія і творця універсальних цінностей [Генералюк 2008: 124]. В образах німецьких авторів Шевченкові імпонували, насамперед, гуманістичні тенденції, ідеї боротьби проти соціальної несправедливості й тиранії, духовного закріпачення людини, а також мотиви всебічного, вільного розвитку особистості, її самоутвердження.

З німецькою літературою пов'язані ті витoki, які вперше стали ґрунтом для активного засвоєння Шевченкової творчості за межами України загалом і в німецькомовному культурному просторі – зокрема. Численні приклади потверджують: з-поміж західноєвропейських літератур саме німецьке письменство не опосередковано, а безпосередньо розпочало процес системної рецепції художньої спадщини автора «Кобзаря». Йдеться про критичне сприйняття, інтерпретаційне вивчення, а також осмислене поширення вершинних мистецьких надбань Шевченка на землях Німеччини. Таким чином, німецька література значною мірою була першовідкривачем а) феномена українського поета як суб'єктної творчої величини, б) людини, якій судилися нечувані випробування з винятково незаслуженими кривдами, в) особистості зі самобутнім обдаруванням, якому властиві потужні ідентифікатори як національного, так і загальнолюдського виміру. Переклади поезій, а також критичні виступи німецькою мовою

відкрили шлях послідовного сприйняття Шевченкових творів і в австрійську літературу. Тому закономірною є окрема позиція «Австрійська література і Шевченко» [Наливайко 1966; Зимомря 2009; Symonrja 1976].

Публікації про українського поета на шпальтах періодичних видань другої половини ХІХ – поч. ХХ ст., що мали місце на землях Австро-Угорщини (від 1867 до 1918 рр. в її державному організмі перебували Галичина, Буковина та Закарпаття), поширювалися і в Німеччині. Це сприяло популяризації вершинних моделей художньої думки Шевченка в країнах Західної Європи, зміцнювало діалог з українською літературою як суб'єктом міжкультурної взаємодії. Тому упродовж 40-60-х рр. ХІХ ст. відбулося помітне зміщення зацікавлень німецької критики від абстрагованих уявлень про «безмежні простори» України до конкретних імен – носіїв української культури (Сковорода, Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Шевченко, Марко Вовчок). Суттєвий внесок в справу поживлення процесу інтерпретаційного розуміння, перекладання і ширше – конструювання й осмислювання передусім Шевченкової спадщини – належить українським письменникам Галичини та Буковини.

Критичні виступи про Шевченка, що припадають на середину ХІХ ст., тобто на початковий етап його входження в свідомість громадськості Німеччини, мали здебільшого інформативний характер. Першорядне значення реципієнти (Йордан, Смолер, Ханенко, Обріст, Каверау, Умлауфф, Фішер, Шерр, Цунк) приділяли тим текстовим структурам, основу яких творили зразки Шевченкової лірики з її розмаїтим фольклорно-пісенним універсумом. За окремими винятками, вони тільки збуджували інтерес до Шевченка як реального адресата, а не розкривали сутність народності в його ідейно-художній позиції, у тім числі сенс естетичної своєрідності поезії творця «Кобзаря», у першу чергу, як виразника національного чину. До того ж і переклади були, як правило, неадекватними, а звідси – маловдатним прочитанням оригінального письма «Я-особи» мовою мети.

Німецькомовне шевченкознавство бере свій початок від 1843 року. На сторінках лайпцігського періодичного видання «Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft»

(«Щорічники слов'янських літератур, мистецтва і науки», № 1, с. 81) була анонімно подана лаконічна анотація стосовно поеми «Гайдамаки». Одному з авторів цих рядків вдалося документально з'ясувати, що авторство належить редактору журналу, відомому будителю лужицьких сорбів – Яну Петру Йордану (1818 – 1891). Поза всяким сумнівом, рецензент перебував під впливом суб'єктивних, а до того несправедливих критичних тверджень В. Белінського (1811 – 1848) про поему «Гайдамаки», висловлених відомим критиком на сторінках видання «Отечественные записки» (1842. № 5; М. Алексеев. Белинский и славянский литератор Й. П. Йордан // Литературное наследство. – 1950.– Т. 56). Зважаючи на це, Йордан не спромігся наблизитися, як згодом Француз, до об'єктивно ідентичної оцінки цього високохудожнього твору та його мистецької дійсності. Івану Франку належить слушна думка, висловлена ще 1886 року: «Забавне непорозуміння! Якраз найнаціональнійшій поемі Шевченка закидається недостача національної ціхи! Зрозуміти се можна тільки тоді, коли уявимо собі, що до того часу неодмінними признаками всякого українського твору вважались гумор і сентиментальність, супроти котрих простота і могучий пафос Шевченка справді мусили видатись чимсь не привичним, несподіваним, ну – і не дуже національним». Проте беззаперечна заслуга Йордана полягає, власне, в мінімумі пріоритетного факту, а не його змісту. У цьому контексті навіть спорадичні згадки про Шевченка на шпальтах німецької періодики упродовж 40-60-х рр. («Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft», 1843), («Augsburger Allgemeine Zeitung», 1847), («Leipziger Zeitung», 1860), («Zeitschrift für slawische Literatur; Kunst und Wissenschaft», 1862; 1864; «Centralblatt für slawische Literatur und Bibliographie», 1868; «Globus» 1870), хоч (за незначними винятками) і не містили конкретної фактологічної основи, а все ж звертали увагу громадськості Німеччини на тяжку поетову долю.

Чітко сконцентованою ланкою у становленні німецькомовної шевченкіани була особливо вагома стаття про Шевченка, що видрукувана під назвою «Ein russischer Künstler» («Російський митець») у «Науковому додатку до Лайпцігської газети» («Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung» (№ 47) від 10 червня 1860 року. Йдеться про публікацію автобіографії

українського поета. Це – перший твір Шевченка, який побачив світ у німецькомовному перекладі. Вміщена позиція складається з двох частин: тексту автобіографії передує вступне слово анонімного автора. Власне, ця передмова вперше і знайомила західно-європейського і, зокрема, німецького читача з життям поета й художника аж до його викупу з кріпацтва: «На основі сторії про молодого митця годилось би написати прекрасну новелу. Та напевно його власна розповідь про свою долю вражає сильніше, ніж найкраща новела. Це не видуманий патетичний твір письменника, який розповідає про якогось страждальника. Так, це слова самого невільника, який однак намагається не говорити про своє нещастя. Це – сумні рядки. Кожний з них важким каменем лягає на серце. Навіть уява вимальовує це існування митця – і відсахується. Бо жодна фантазія неспроможна зясувати вільній людині повне розуміння страшного становища в кріпацтві. Коротку автобіографію цієї самобутньої людини, яка народилася і зросла в кріпацтві, подаю так, як це виклав сам поет у формі листа до редактора одного російського журналу. Існують факти, які не терплять ніякого художнього домислу. Ось один із таких фактів».

Далі без будь-яких змін чи куп'юр подана Шевченкова автобіографія. Вона відома під назвою «Письмо Т. Г. Шевченка к редактору «Народного чтения», що була адресована О. Оболонському (1825 – 1877) й опублікована у другому номері згаданого журналу за 1860 рік. Як вдалося встановити на основі архівних документів, вступне слово до німецькомовної версії автобіографічного листа Шевченка написав випускник Лайпцігського університету, д-р філософії Герман Леопольд Цунк (1818 – 1877). З ім'ям цього дослідника пов'язана й наступна публікація про Шевченка, що хронологічно також припала на початок 60-х рр.. Йдеться про ґрунтовну статтю «Ein russisches Dichterleben» («Життя російського поета»), що анонімно видрукувана в лайпцігському журналі «Die Gartenlaube» («Альтанка», 1862, № 28, с. 437–438). У нашому розпорядженні – рукописні копії низки праць Г.Л. Цунка, у т. ч. про Т. Шевченка, М. Гоголя, М. Добролюбова та М. Чернишевського. Їхнє зіставлення, а також вивчення 34-х його листів, адресованих упродовж 1860 – 1872 рр. здебільшого родичеві К. Тішендорфу (1815 – 1874), – все це дало можливість достовірно засвідчити

повну ідентичність названих текстових структур. До речі, Цунк від 1844 року перебував в Петербурзі. У другій половині березня 1858 р. він зблизився з М.Чернишевським, який доводився сусідом. Примітно, що Цунк мешкав в будинку Тідке 14, що належав до провулку Толмазова, де бував і Шевченко. Як особисту втрату пережив Цунк смерть українського поета. Це проступає з аналізованої статті, що є першим німецькомовним біографічним нарисом про життя й творчість Шевченка, а водночас і єдиним некрологом у німецькій пресі. Як очевидець похорону Шевченка, він зробив докладні вкраплення з похоронної відправи, процитував окремі твердження з промови П. Куліша про феномен художньої думки Кобзаря. Зі свого боку Цунк зробив спробу аргументовано представити Шевченка як глибоко національного поета, носія трансцендентних мистецьких вартостей, а тому він має загальнолюдське значення і «належить усьому світові».

Окрім Цунка, у справі зміцнення рецепції Шевченкової спадщини в Німеччині суттєву роль відіграли в 60-х рр. XIX ст. такі німецькі науковці, як Костянтин Тішендорф (1815 – 1874), Вільгельм Вольфзон (1820 – 1865), Пауль Гайзе (1830 – 1914), а також редактор журналу «Альтанка» Ернст Кайль (1816 – 1878). Всі вони були – тією чи іншою мірою – пов'язані з дослідницьким інтересом до письменства слов'янських народів, у тім числі й українського. Не можна оминати увагою появу на землях Німеччини й окремого видання – «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки» (1859), що побачила світ завдяки В. Гергардові, видавцеві з міста Лайпціг. Позацензурна збірка містила шість Шевченкових творів українською мовою, у тім числі «Кавказ», «Холодний Яр», «Думка» (йдеться про «Заповіт»), «І мертвим, і живим...», «Розрита могила», «Гоголю» (під назвою «Думка»). В умовах інгібування (*inhibus* – гальмування) вона не стала явищем у рецептивному процесі, не викликала зацікавлень з боку німецьких славістів. Безпосередня причина її замовчування пояснюється тим, що український поет значився в «реєстрі імен», які підлягали забороні за межами Росії, у першу чергу, в Німеччині.

Початок ширшому засвоєнню поетичного доробку Шевченка в німецькій літературі поклала книжка «*Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in*

freier Nachdichtung von J. Georg Obrist» («Тарас Григорович Шевченко – український поет. Нарис життя з додатком його поезій у вільному перекладі») [Taras 1870] Йоганна Георга Обріста (1843 – 1901). Вона вийшла друком 1870 року в Чернівцях (XLV + 63 с.) і спричинила помітний вплив на процес взаємодії німецької та української літератур. На жаль, Обрістові переклади мають численні вади інтерпретаційного характеру. Однак навіть таке – з боку перекладача – неадекватне прочитання було суттєвим кроком на шляху входження Шевченкового поетичного масиву в свідомість читачів німецькомовного культурного простору. Натомість позитивної оцінки заслуговує доволі розлога літературознавча праця, яка розкривала життєвий шлях і художній світ Шевченка. Дослідник захоплено і водночас аргументовано писав про «невмирущу славу», яку заслужив Шевченко, бо його «серце розривав біль за уярмленою Вітчизною». Обріст завершив нарис таким висновком: «Цією студією я виконав моє завдання: стисло відтворив незвично трагічну долю співця свободи, мученика за вільне слово; він захоплювався почуттями краси й добра, боровся за правду та людські права». Фактологічну основу дослідження Обріста творив причинок польського дослідника Гвідо Батталї (1847 – 1915), перу якого належить ґрунтовна монографія «Taras Szewczenko. Życie i pisma jego» («Тарас Шевченко. Життя та його твори» (Львів, 1865). Й.Г. Обріст знав також польськомовне видання «Kobzarz Tarasa Szewczenki» (Вільнюс, 1863) у перекладі Владислава Сирокомлі (літературне прізвище Людвіка Кіндратовича; 1823 – 1862), який вбачав в особистості Шевченка «найбільшого співця України». Одним із цінних першоджерел для Обріста послужила збірка українських пісень «Die poetische Ukraine» («Поетична Україна» (Штуттгарт-Тюбінген, 1845) у перекладах Фрідріха Боденштедта (1819 – 1892) німецькою мовою.

У 70-х рр. XIX ст. творчість українського поета розглядалася в авторитетних наукових виданнях, зокрема, у двотомному дослідженні «Allgemeine Geschichte der Literatur» («Загальна історія літератури»; Штуттгарт, 1873, т. 2, с. 391–392); до речі, ця праця в 1869 – 1873 рр. видавалася п'ять разів), в оглядовій праці «Menschliche Tragikomödie» («Людська трагікомедія»; Лайпціг, 1874, с. 189–190), на сторінках антології

«Bildersaal der Weltliteratur» («Галерея світової літератури»; Штуттгарт, 1874, с. 281) Йоганнеса Шерра (1817 – 1886), а також енциклопедії «Meyers Konversationslexikon» («Енциклопедичний лексикон Мейєра»; Лайпціг, 1877, т. 10); перевидано: 1897, т. 10; 1907, т. 17). Це дає підстави дійти висновку: Й.Г. Обріст підготував у 70-90-х рр. ХІХ ст. плідотворний ґрунт для глибшого сприйняття ідейно-тематичних аспектів Шевченкового художнього письма, його національної специфіки, історичної та естетичної колористики. Великому поету й художнику, власне, як одному з універсальних творців світового значення, вдалося відкрити панораму розгорнутих змагань за право українського народу жити вільним на землі.

Література: Генералюк 2008: Генералюк Л. Універсалізм Шевченка. Взаємодія літератури і мистецтва. – К.: Наукова думка, 2008. – 544 с.; Драгоманов 1896: Драгоманов Михайло Петрович, 1841–1895. Єго ювілей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив і видав Михайло Павлик. – Львів, 1896. – 442 с.; Драгоманов 1991: Драгоманов М. П. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.; Дубицький 1938: Дубицький І., Смаль-Стоцький Р. Шевченко в німецькій мові // Тарас Шевченко. Твори. – Т. ХV. – Варшава, 1938; Зимомря 2009: Зимомря І. Дискурс взаємодії української та австрійської літератур кінця ХІХ – початку ХХ ст.: досвід Івана Франка та Карла Еміля Францоza // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2009. – Вип. 1 (26). – С. 195–207; Кравців 1963: Кравців Б. Твори Шевченка в перекладах на німецьку мову // Тарас Шевченко. Повне видання творів. – Том ХІІ: Поезія Шевченка чужими мовами. – Чікаго, 1963; Наливайко 1966: Наливайко Д. С. Шевченко в Німеччині й країнах німецької мови (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // 36. праць 14 наук. шевч. конф. – К., 1966; Погребенник 1973: Погребенник Я. Шевченко німецькою мовою. – К., 1973; Doroschenko 1932: Doroschenko D. Die Forschungen über T.Ševčenko in der Nachkriegszeit // Zeitschrift für slavische Philologie. – Band. 9. – Leipzig, 1932; Symomrja 1972: Symomrja M., Reißner E. Neue Materialien zur Einführung Ševčenkos in Deutschland // Zeitschrift für Slawistik. – Band ХVІІ. – 1972, Heft 2. – S. 234–240; Symomrja 1976: Symomrja M. Die Rezeption Taras

Schewtschenkos im deutschen Sprachgebiet vor 1917 // Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas. – Bd. XXII / Hrsg. von Eduard Winter, Günther Jarosch. – Berlin, 1976. – S. 115–167; Taras 1870: Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter, dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien. In freier Nachdichtung von Johann Georg Obrist. – Czernowitz, 1870. – 61 S; Zymomrya 1999: Zymomrya M. Zur Problematik der Aufnahme, Bewertung und Interpretation von Taras Ševčenko's Werken in Deutschland // Mykola Zymomrya. Deutschland und Ukraine: Durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen. – Fürth, 1999.

В статье рассматривается вопрос рецепции творчества Тараса Шевченко в немецкоязычном культурном пространстве. Материалом для исследования стали интерпретационные оценки целого ряда рецензентов.

Ключевые слова: рецепция, немецкоязычное культурное пространство, взаимодействие культур, творчество Тараса Шевченко, интерпретация.

Рецензенти: Науменко Наталя, д-р філол.наук, проф. (Київ)
Школа І.В., к.філ. наук, доц. (Бердянськ)

Ірина Олійник, вик. (Тернопіль)

ББК 82.3 (4 Вел)
УДК 82-93

Ілюстрація як переклад: компаративний аналіз літературної казки

У статті розкриваються особливості функціонування ілюстрацій у дитячій літературі. Аналізується проблема перекладу як здатності передавати зміст вербального повідомлення візуальними засобами. У центрі дослідження – ілюстрація як вагомий компонент дитячої книги, що несе важливе функціональне та смислове навантаження поряд з іншим семіотичним дискурсом – текстом.

Ключові слова: дитяча література, ілюстрація, текст, переклад, семіотика, вербально-візуальна цілісність.

Iryna Oliynyk Illustration as translation: comparative analysis of Ukrainian fairy tale

The article reveals the peculiarities of illustrations' functioning in children's literature. The problem of translation as a way of transmitting the